

VIKBA11

Selekční jazyky

4. 11. 2016: Metodika tvorby a správy SJ
(P6+K3)

FF MU, podzim 2016

Mgr. Josef Schwarz
126172@mail.muni.cz

Metodika SJ

- ● ● ○ metodika tvorby (implementace) SJ
- metodika správy (aktualizace) SJ
- metodika využívání (indexace, vyhledávání) SJ

Obecná metodika implementace SJ

-
1. Rozhodnutí o implementaci SJ
 2. Volba typu SJ
 3. Základní vymezení tematického rozsahu SJ
 4. Průzkum existujících SJ
 5. Volba způsobu implementace
 - tvorba vlastního SJ
 - modifikace existujícího SJ
 - převzetí existujícího SJ
 - cizojazyčný SJ

Metodika tvorby SJ

1. Podrobné vymezení tematiky
 - vymezení jádra SJ
 - vymezení hraničních oblastí SJ
2. Volba systému třídění, faset, tematických oblastí
3. Volba charakteru pořadacích znaků a slovníku SJ
4. Excerpce LJ
 - ◆ deduktivní metoda
 - ◆ induktivní metoda
5. Zpracování excerpce a tvorba PZ
 - pre/postkoordinace, specifičnost, homonymie, synonymie
6. Strukturace PZ
7. Prezentace SJ

Specifické otázky tvorby SJ

Prameny

- ČSN 010193

- ČSN 010172

- Aichison, J., Gilchrist, A., Bawden, D.
Thesaurus construction and use : a practical manual. 4th ed. Chicago : Fitzroy Dearborn Publishers, c2000. 218 s. (v knihovně FF MU)

Vztahy mezi pojmy

-
-
- aposteriorní (syntagmatické)
- apriorní (paradigmatické)

Příklad:

Evropa	komunikace	vozidla	<i>paradigmatický vztah</i>
Rakousko	doprava	kolejová vozidla	
Vídeň	osobní doprava	tramvaje	

syntagmatický vztah

Typy pojmů

- konkrétní entity

- předměty, věci a jejich části (př.: opice, stavby, květináč)
- materiály (př.: cement, dřevo, bavlna)

- abstraktní entity

- činnosti a události (př.: evoluce, dýchání, lyžování)
- vlastnosti věcí, materiálů n. činností (př.: síla, přesnost, viskozita)
- obory n. vědní disciplíny (př.: fyzika, psychologie, informační věda)
- měřicí jednotky (př.: kilogram, metr, ampér)

- individuální jednotky (identifikátory)

- geografická jména
- jména osob
- jména organizací
- jména výrobků

Tvar LJ

- substantivum n. substantivní slovní spojení
 - adjektivní
 - modifikátor (adjektivum), základ (substantivum)
(př.: ženská práva, elektronická média, autodráhy)
 - s předložkovou vazbou *(př.: kurzy pro pokročilé, školy pro nevidomé děti)*
 - adjektiva, příslovce, slovesa
 - do ŘS se obvykle nezařazují

Tvar LJ (pokr.)

- singulár/plurál

- plurál:

- počítatelná substantiva (př.: *planety, děti, akvária*) (ale: části těla sg. (př.: *ústa, hlava*))

- singulár

- nepočítatelná substantiva (př.: *sníh, pára, nikl*) (ale: třídy s více členy pl. (př.: *cukry, jedy, mouky*))
- abstraktní pojmy (př.: *autorita, vodivost, kapitalismus*) (ale: třídy s více členy pl. (př.: *biologické vědy, chemické reakce*))
- vyjádření odlišných pojmů pomocí sg./pl. (př.: *cukr/cukry, mýtus/mýty*)

- homografy, polysémy

- relátor (př.: *tiskárna (stroj) x tiskárna (budova); nafta (surovina) x NAFTA (organizace)*)

Volba deskriptoru/nedeskriptoru

- pravopis
 - dublety (př.: *sirup x syrob; salnitr x sanytr*)
- zkratky a akronymy (př.: *UNICEF, OSN, ČEDOK, LIS*)
- přejatá slova (př.: *software x programové vybavení; perestrojka x přestavba; gender studies x genderová/rodová studia*)
- slangové termíny a žargon (př.: *hippies, íčko, koks*)
- obecné názvy a obchodní názvy (př.: *polytetrafluorethylen x teflon*)
- běžné názvy a vědecké názvy (př.: *bubo bubo x výr velký; arthritis uratica x dna*)
- místní názvy (př.: *Vídeň x Wien; Holandsko x Nizozemí/Nizozemsko; Česko x Česká republika*)

Poznámky

- poznámka o rozsahu *(př.: režijní náklady - Výdaje vynaložené podnikem, které nejsou přímo ztotožnitelné s náklady na výrobu.)*
- indexační poznámka *(př.: mezinárodní nástroj - Uvedte ve spojení s danou organizací)*
- historie LJ *(př.: deskriptor zařazen v roce 1998)*
- zdroj LJ *(pramen použitý při výběru lexikální jednotky)*

Sousloví

- **sémantický rozklad – nedoporučuje se** (př.: *barometr = tlak + měření + přístroj*)
- **syntaktický rozklad** (př.: *knihovnické časopisy = knihovnictví + časopisy*)
- **sousloví ponechaná beze změny:**
 - **sousloví je běžné a užívané** (př.: *informační zdroje, invalidní vozík*)
 - **rozklad vede ke ztrátě významu** (př.: *filozofie dějin, letadlová loď*)
 - **sousloví obsahuje vlastní jméno** (př.: *Bradfordův zákon, Planckova konstanta*)
 - **modifikátor ztratil původní význam** (př.: *lehký průmysl*)
 - **modifikátor bez přímého vztahu** (př.: *stromová struktura*)
 - **sousloví se „středním členem“** (př.: *benzinový motor*)
 - **synkategorematická substantiva** (př.: *umělé květiny, čokoládová vejce, světelný rok*)

Sousloví (pokr.)

○ Sousloví rozložená

- Základ: vlastnost/část x modifikátor:nositel/celek (př.: *lodní motor* = *lodě* + *motory*; *knihovní personál* = *knihovny* + *personál*)
- Činnost/objekt (př.: *signování knih* = *signování* + *knihy*; *indexace článků* = *indexace* + *články*; *stěhování ptáků* = *stěhování* + *ptáci*)

○ Příklad pravidel pro sousloví

- Appendix A – AAT compound term rules. In Aichison, J., Gilchrist, A., Bawden, D. *Thesaurus construction and use : a practical manual*. 4th ed. Chicago : Fitzroy Dearborn Publishers, c2000.

Kvazisynonyma

○ Antonyma (př.: anotovaný záznam x neanotovaný záznam;
zákonnost x nezákonnost)

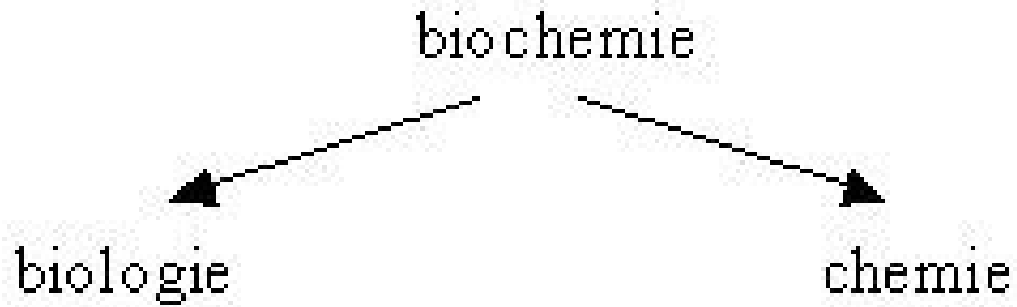
○ Hierarchizace vztahu ekvivalence

- (př.: kompaktní disky
EKV CD, CD-R, CD-I, CD-R, CD-RW)

Hierarchický vztah

- Generický – rod/druh (*př.: informační instituce PD knihovny*)
- Partitivní
 - Tělesné systémy a orgány (*př.: kostra -> lebka -> nadočnicové oblouky*)
 - Geografie (*př.: Evropa -> Rakousko -> Vídeň*)
 - Vědní disciplíny (*př.: jazykověda -> obecná jazykověda -> gramatika*)
 - Hierarchické společenské struktury (*př.: univerzita -> fakulta -> katedra -> kabinet*)
- Kauzální (*př.: mezinárodní organizace -> OSN, NATO, EU*)

Polyhierarchie

Asociace

- Disciplína/objekt (př.: informační věda -- informace)
- Úkon, proces/konatel, nástroj (př.: katalogizace – katalogizační pravidla)
- Činnost/výsledek (př.: katalogizace – katalogizační záznam)
- Činnost/předmět (př.: indexace -- dokument)
- Pojem/vlastnost (př.: informace -- pravdivost)
- Pojem/původ (př.: Francouzi -- Francie)
- Kauzální souvislost (př.: nemoc -- léčení)
- Věc/agens působící proti ní (př.: rostliny -- herbicidy)
- pojem/jednotka měření (př.: informace -- bit)
- synkategorematické výrazy (př.: čokoládová vejce – vejce; umělé květiny -- květiny)

Metodika správy a využití

- Aktualizace lexika a struktury
- Pravidla pro indexaci/klasifikaci a vyhledávání
 - Reindexace